

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-56>

УДК 793.3

Лещенко Д.О., Мосейчук Ю.А.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ВТІЛЕННЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ-БАЛЕРИНИ В МИСТЕЦТВІ КІНЦЯ ХХ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Анотація. Тісний союз балету з іншими видами мистецтв на протязі їх спільного існування дав змогу митцям втілити велику кількість балетних образів у скульптурі, графіці та живописі, кіномистецтві, літературі, тощо. Танець в зображальному мистецтві втілювався в процесі розвитку – картини, що відображали рухи танцівників; гравюри дали змогу побачити становлення балетного мистецтва; змінили погляд на балет в мистецтві експресіоністи, внісши новий погляд. Вітчизняні митці продовжували надихатися класичною спадщиною балетного мистецтва. Новим етапом втілення образів жінок-балерин стає сучасне урбаністичне мистецтво. Деякі балетмейстери також втілювали цей образ в своїх виставах. З розвитком сучасних технологій ще і кінематограф продовжує надихатися і зображати жіночі образи балерин у художніх та документальних картинах. В даній статі вперше проаналізовано твори мистецтва, зокрема і сучасного, в яких втілено саме образ жінки-балерини та систематизовано дані з цієї теми.

Ключові слова: образ жінки-балерини, зображальне мистецтво, кінематограф, урбаністичне мистецтво, балетне мистецтво.

Lieshchenko Darya, Mosiychuk Yulia

Ivan Franko National University of Lviv

THE EMBODIMENT OF THE IMAGE OF A FEMALE BALLERINA IN THE ART OF THE LATE TWENTIETH EARLY TWENTIETH CENTURY

Summary. The close union of ballet with other arts throughout their coexistence has enabled artists to embody a large number of ballet images in sculpture, graphics and painting, cinema, literature, and the like. Since the Renaissance, dance has been embodied in the visual arts. Lithography as an analogue of prints, paintings, graphics and sculptures by artists. Dance in the visual arts was embodied in the process of development – the paintings reflected the movements of dancers, poses, ease; in engravings it is possible to trace formation of ballet dance. A new look at classical dance art was introduced by expressionists. Many of the famous artists addressed the subject of ballet and embodied female ballet images. Domestic artists continued to be inspired by the classical heritage of ballet art. Ballet stars were recognized as the main characters – G. Ulanov, R. Struchkov, I. Kolpakova, E. Maksimov, N. Bessmertnova, L. Semenyak, M. Plisetskaya and others. Modern urban art is becoming a new stage in the implementation of images of women ballerinas. Image of graffiti ballerinas or murals on the gray concrete walls of the city. Some ballet dancers, incidentally domestic, also embodied this image of a female ballerina in their performances. With the development of modern technologies, cinema continues to inspire and portray female images of ballerinas in artistic and documentary paintings. These works are never neglected, many paintings cause controversy, or admiration, or captivate the viewer with the plot of the difficult ballet life. For example, the most famous paintings, such as «Captive Terpsichore», «Black Swan», «Bolshoy». The image of ballerinas inspired many artists to depict and embody dance images, body plasticity and perfection of movement, reproduction of the back side of a difficult profession. For the first time this article analyzes works of art, including contemporary works, in which the image of a female ballerina is embodied and the data on this topic are systematized.

Keywords: image of a female ballerina, fine arts, cinematography, urban art, ballet art.

Постановка проблеми. Починаючи з епохи Відродження танець втілюється в образотворчому мистецтві. З появою балетного мистецтва художники надихаються образами балерин, а з розвитком кінематографа фільмують документальні та художні картини про танцівниць. Тема балету втілюється і в сучасному урбаністичному мистецтві. Окремі питання теми втілення образу жінки-балерини раніше були вже висвітлені, зокрема в дослідженнях творчого здобутку багатьох художників. Проте, ця тема є недостатньо і всебічно розкритою у контексті мистецтва загалом.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Жіночі образи в балетному мистецтві досліджували В. Захарова, О. Мерлянова, А. Марченкова. Трансформацію жіночих образів у спектаклях «Весна Священна» та «Кармен» досліджено у працях С. Щербака. Тему балету в роботах художників досліджували С. Білокурова, Е. Сапогова, М. Вільчінская-Бутенко О. Плахотнюк та інші. Репрезентацію образу балерини у вітчизняному мистецтві аналізувала С. Смагіна.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поступово розширюється коло вивченості проблеми місця та ролі жінки в мистецтві, з'являються праці про роль та втілення образу жінки в літературі, живописі скульптурі та графіці. Щодо досліджень, де розглядався б образ жінки в хореографічному мистецтві дуже мало. Втілення теми балету досліджували в художньому та урбаністичному мистецтві, зокрема втілення образу жінки-балерини. Але ця тема є не глибоко та всебічно дослідженою.

Формулювання цілей статті. Визначити місце та роль образу жінки-балерини в мистецтві не тільки хореографічному. Систематизувати вже досліджені данні в різних галузях мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Митці у своїй творчості відображають власне бачення дійсності в образах, на що їх спонукають їх власні емоції та почуття. І саме це і підштовхує аудиторію сприймати мистецтво.

Головним інструментом є художній образ – форма відображення дійсності і вираження думок та почуттів художника. Він народжується в уяві художника, втілюється в тій чи іншій матеріальній формі (пластичній, звуковій, словесній, жесто-мімічній) і відтворюється уявою глядача, читача, слухача, який сприймає мистецтво [14].

Як зазначає О. Плахотнюк: «Сучасний театр, танець, живопис, кіно тісно пов'язані із творенням нового сценічного простору. Мистецтво джазу, будучи універсальною мовою культури ХХ століття, особливою семіотичною системою, використовує різні художні знаки, що є багато змістовними» [20, с. 115]. Як продовження його думки можемо зазначити «Як модне музичне явище, джаз, як кінематограф і модні журнали, визначав певні лінії моди в одязі та зачісках, які рішуче змінилися у зв'язку з рухом до прагнення людини бути сучасною – модною» [21, с. 253].

Автори художніх творів, зокрема балетних вистав, завжди наділяли героїв рисами характеру, що відображали настрої та дух тої чи іншої епохи, періоду. Художні образи та саме жіночі образи в балетному та хореографічному мистецтві досліджували А. Марченкова, В. Захарова, О. Мерлянова, Є. Щербак та інші. Проте, мало хто аналізував втілені образи жінки-балерини у творчості митців різних видів мистецтва.

О. Плахотнюк помічає, що: «Тенденція до синтезу мистецтва має значно більшу сферу дії, ніж простір театру, бо може моделювати тип культури загалом, ставити одною з визначальних характеристик окремих жанрів (зокрема, джазового мистецтва). Тенденція до синтезу мистецтв у джаз-танці народжує таку категорію, як театральність, що є його наслідком, скеровує хореографічну композицію в бік театрального мистецтва і видовища» [20, с. 61]. Це судження дозволяє осмислити у більш широкому спектрі синтез мистецтв в хореографії.

Ще до появи фото та відео техніки балерини та балетне мистецтво надихали художників аби вони зображали та закарбовували на папері витончені образи. У ХІХ столітті найпоширенішим способом друку була літографія. Це спосіб плоского друку, при якому для виготовлення форми використовують літографський камінь з нанесеним на нього малюнком [18]. Найбільше малювали балерину, що першою встала на пуанти, а саме Марію Тальоні. Альфред Едвард Шалон зобразив її у сценічних образах для друку буклетів, програмок та афіш. У 1845 році світ побачила і розійшлася величезним тиражем літографія Шалона «Pas de Quatre Grisi», де було зображено чотирьох відомих балерин – Марію Тальоні, Карлотту Грізі, Люсіль Гран, Фанні Черріто [13]. На той час у живописі та графіці було зроблено основні акценти на фіксації поз танцівниць.

Пізніше, у ХІХ–ХХ століттях, навпаки художники зображають безперервний рух, перехід від одного па до іншого, непостійності танцю, зокрема прийомами імпресіонізму [4]. Один з найвідоміших художників того часу був Едгар Дега, що вважається головним «балетописцем». Цікаво, що основним акцентом в його роботах було зображення саме роботи балерин, закулісного життя та сцени. Його не цікавили сюжети балетів чи персоналії танцівниць. Його важчать балетним документалістом, адже завдяки його роботам

ми маємо уявлення про танцівниць та рівень їх технічної майстерності тої епохи, про інтер'єри та вигляд залів, сцени Парижської опери [15].

«Російським Дега» називають сучасного петербурзького художника Василя Братанюка. Митець родом з України у 2000 році отримав Гран-прі за виставку «Балет очима художника» [19]. Порівняння з попередником Дега він отримав через роботи в імпресіоністичній манері, але з нотками реалізму.

Пабло Пікассо – відомий художник – зображав балет в притаманній йому манері з нотками авангарду. Завдяки співпраці з Дягілєвим для «Російських сезонів» Пікассо розпочав зі створення костюмів виконавцям та декорацій своє знайомство з балетним мистецтвом [13].

У творчості відомої російської художниці тема балету так само займала велику роль – Зінаїди Серебрякової – однієї з перших жінок художниць, що ввійшла в історію мистецтва.

Сучасні художники продовжують звертатися до теми балету. Художник 80-х років ХХ століття, що співпрацював з танцювальними трупамі Сан-Франциско, Королівським балетом Британії та багатьма іншими – Роберт Хайндел [13]. Девид Хокін в той же час співпрацював з «Metropolitan Opera» та створив серію робіт про танцівників [5]. Художник-скульптор Джефф Кунс до сьогодні надихається образом жінки-балерини, та створює скульптури, що виставляють в Нью-Йорку [5]. Такого роду мистецтво можна віднести до публік-арту – санкціоновані, часто виконанні на замовлення, монументи, мурали чи арт-об'єкти [6]. Наприклад, скульптура «Танцівниця» (скульптор Є. Янсон-Манізер) з 2004 року стоїть у дворі Академії російського балету ім. А. Я. Ваганової, скульптура В. Ніжинського в ролі Фавна з балету (2016, скульптор А. Брадарській) – у дворі Музею західного і східного мистецтва в Одесі, скульптура «Антракт» (2006, скульптор В. Слободчиков) – біля службового входу в Національний академічний великий театр опери і балету республіки Білорусь в Мінську та інші.

Схожим за значенням є поняття стріт-арт – це так зване не санкціоноване вуличне мистецтво [6]. На думку Вільчинської-Бутенко, те, як розуміє і розкриває тему балету вуличний художник, дуже відрізняється від позицій публік-арту, як вона зазначила в роботі «Тема балету в урбаністичному мистецтві» [7]. Митці стріт-арту своїми роботами вносять в міське середовище сірого бетону вибухові яскраві кольори графіті та муралів. Важко уявити поєднання класичного балету та вуличних графіті, проте саме Нью-Йорк Сіті Балет запросив художника JR для створення інсталяції з трупом танцівників. Відмінною рисою його робіт та лейтмотивом у творчості є зображення малюнків у формі ока. Таким чином він створив величезне око зображене з тіл танцівників, що розмістили на підлозі холу театру, даючи змогу глядачам взаємодіяти з картиною [7, с. 61].

Сучасний художник Ентоні Лістер має серію робіт на тему балету, що втілено в авторському стилі, який поєднує стилістику вуличного мистецтва, абстрактного експресіонізму і гротескної манери, що не дає перехожим лишитися байдужими до експресіоністської хореографії. Особливість його робіт, як зазначає Вільчинська-Бутенко, в тому, що вони «руйнують бар'єр між високим і низьким, вулицею і галереєю» [7, с. 62].

Ще одними представниками паблік-арту, що орієнтовані на охоплення максимально великої аудиторії, є мурали. Це сучасна форма фресок, що зображають для прикрашення глухих стін будівель, відмінністю яких є узгодження процесу створення малюнку з місцевою владою [12]. Мурали створюються в стилі фотодокументів, тобто дуже реалістичні та майже завжди мають прототипи, як наприклад створена в Річмонді (США) місцевими художниками серія муралів за фото солістів балету. Також інші мурали, що втілюють образи жінок-балерин, прикрашають такі міста як Київ («Instability»), Санкт-Петербург (образ Д. Вішневої), Москву (зображення М. Плисецької), де граціозні образи класичних танцівниць з'являються в дивній грубій обстановці міста [7, с. 66-67].

З розвитком технічного прогресу танцівниці стали надихати режисерів на втілення образу жінки-балерини у кіно. Окрім документальних фільмів про окремі персоналії, балетів-кіно, було створено і художні фільми, деякі засновані на реальних подіях. Першим відомим фільмом стає картина Майкла Пауелла и Емеріка Пресбургера «Червоні башмаки» 1948 року. За сюжетом танцівниця, розриваючись між коханням і професійною сценою, гине, аналогічно казці Г.К. Андерсона, про дівчину, що натанцювалась до смерті. Тут балет виступає в образі чудовиська, що поглинає своїх же вихованців [8].

Треба відмітити, що С.А. Смагіна у своїй роботі зазначає, що у кінематографі, в різні історичні періоди, даний образ (балерини) трактувався по-різному [19]. На прикладі фільмів «Футе» режисера Бориса Ермолаєва та «Міф» 1986 року Аян Шахмалієвої можна побачити образи жінок-балерин в стінах театру, які трансформуються у балетних постановників, що реформують академічне балетне мистецтво, як аналогія до подій в країні часів Перебудови.

Фільм за сюжетом повісті «Вілліса» Ю. Короткова, зображає зворотну сторону балетного мистецтва – «Танцюючі привиди» 1992 року (режисер Е. Резнік). Картина розповідає історію учениці хореографічного училища Юлі, що на шляху до успіху, проходить через труднощі та емоційні переживання, як і інші майбутні балетні виконавиці [13].

Наступним фільмом Резніка стає документальна картина «Полоненні Терпсіхори» 1995 року. Тут вже висвітлюються відносини між учнем та вчителем, між балетом і жінкою [16].

Повними прогиріч виявилися відгуки критиків про картину «Чорний лебідь» 2010 року, де режисер намагався зобразити маніакальну захопленість професією та бажання бути кращим. Не дивлячись на шквал критики фільм режисера Даррена Аронофскі приніс головній виконавиці премію «Оскар» [8].

Безумовно, необхідно відмітити вистави, в яких провідним є образ жінки-балерини.

Першим стає балет Г. Мушеля 1949 року «Балерина». В основі лібрето історія про дівчину Гюльнарру, що отримує можливість навчання в балетному училищі. Проте на шляху до мрії постає заборона батька, тому дівчина відчайдушно бореться за можливість бути балериною та отримати визнання батька [3]. Схожий розвиток подій можна прослідкувати в фільмі, що набув розголосу, «Большой» режисера В. Тодоровського. Це неначе історія про Попелюшку з маленького містечка, що отримує шанс від педагога, яка бере її під своє піклування. Фільм охоплює великий проміжок часу, тому глядач має змогу бачити і шлях до втілення мрії – роботи на сцені «Большого» в якості прима [1].

Балетом про шлях маленької балерини до своєї мрії для юного глядача стає феєрія-казка «Народження балерини» в Одеському Національному академічному театрі опери та балету. Ця історія вже про гідке качення, що по дорозі до досягнення величчя балетного мистецтва, стає лебедем [2].

Висновки. З даного дослідження можна зробити висновки, що образ жінки-балерини вже протягом кількох століть надихає майстрів різних видів мистецтва на його втілення в роботах. Цей образ використовується через естетику позувань та тіла танцівниць, часом як алегорія чи протиставлення контексту, або для розкриття глибоких психологічних тем.

Завдяки вже раніше розкритим питанням ми змогли дослідити проблему більш глибоко та систематизувати наявні дані. Результати даного дослідження можуть бути використані для подальшого теоретичного осмислення та написання наукових статей, курсових та дипломних робіт.

Список літератури:

1. «Большой» Тодоровського – фильм-событие уже в кино. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BdZJunT9Q54> (дата звернення: 29.11.2019).
2. «Рождение балеринь»: в Одесской опере публику воспитывают с малолетства. URL: http://timer-odessa.net/news/rojdenie_balerini_v_odesskoj_opere_publicu_vospitayut_s_maloletstva_966.html (дата звернення: 29.11.2019).
3. 100 балетных либретто / Сост. Л.А. Энтелис. Москва, 1966. 338 с.
4. Белокурова С.М. Тема балета в искусстве современной монгольской художницы З. Уянги. *Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств*. 2016. № 36. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tema-balet-a-v-iskusstve-sovremennoy-mongolskoj-hudozhnitsy-z-uyangi> (дата звернення: 29.11.2019).
5. Венера в пуантах: образ балерини в искусстве. URL: <https://ballettristic.com/venera-v-puantah-kak-obraz-baleriny-zal/> (дата звернення: 29.11.2019).
6. Вильчинская-Бутенко М.Э. Урбанистическое искусство в отечественных исследованиях. *Известия высших учебных заведений. Технология легкой промышленности*. 2016. № 3. С. 88–92.
7. Вильчинская-Бутенко М.Э. Тема балета в урбанистическом искусстве. *Вестник Академии Русского балета им. А.Я. Вагановой*. 2018. № 6. С. 52–73.
8. До «Большого»: 10 лучших фильмов о балете. URL: <https://style.rbc.ru/impressions/591583be9a7947201a821405> (дата звернення: 29.11.2019).
9. Захарова В.А. Жіночі образи в балеті як форма художнього мислення. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 1. С. 170–174.
10. Кошкарлова А.А., Балахнина Л.В. Образ танца в искусстве европейских и русских художников. *Студенческий форум: электрон. научн. журн*. 2018. № 9(30). URL: <https://nauchforum.ru/journal/stud/30/35508> (дата звернення: 29.11.2019).

11. Мерлянова О.А. Жіночі поетичні образи Шевченка на балетній сцені. *Науковий огляд*. 2014. Т. 6, № 5. URL: <http://www.naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/243/394> (дата звернення: 29.11.2019).
12. Мурал (Mural). URL: <https://termin.in.ua/mural/> (дата звернення: 29.11.2019).
13. Не только Дега – балет в живописи. URL: <https://ballettristic.com/ne-tolko-dega-balet-v-zhivopisi/> (дата звернення: 29.11.2019).
14. Петрик Л.О. Художній образ як форма буття художнього твору / Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук. С. 37–38.
15. Портнова Т.В. Э. Дега – летописец французского балета: к вопросам исследования творчества художника. *Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств*. 2018. № 45-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/e-dega-letopisets-frantsuzskogo-baleta-k-voprosam-issledovaniya-tvorchestva-hudozhnika> (дата звернення: 29.11.2019).
16. Русское кино о балете. URL: <https://www.lapersonne.com/post/ballet-cinema/> (дата звернення: 29.11.2019).
17. Сапогова Е.Э. Балетные образы в творчестве петербургского художника В.И. Братанюка. *Вестник Академии Русского балета им. А.Я. Вагановой*. 2016. № 6. С. 32–38.
18. Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. 531 с.
19. Смагина С.А. Репрезентация образа балерины в отечественном искусстве периода перестройки (на примере фильмов «Фуэте» и «Миф»). *Вестник Академии Русского балета им. А.Я. Вагановой*. 2019. № 2(61). С. 128–140.
20. Плахотнюк О.А. Синтез мистецтва джаз-танцю і живопису: спорідненість, взаємодія. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2017. Випуск № 32. С. 115–120.
21. Плахотнюк О.А. Культурно-мистецький вплив джаз-танцю на формування модних тенденцій ХХ століття. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2015. Випуск № 27. С. 252–261.
22. Плахотнюк О.А. Джаз-танець як феномен художньої культури : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 – Теорія й історія культури / Олександр Анатолійович Плахотнюк. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. 295 с.

References:

1. «Bol'shoy» Todorovskogo – fil'm-sobytiye uzhe v kino ["Bol'shoy" Todorovsky – a film-event is already in the movie]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BdZJunT9Q54> (accessed: 29.11.2019).
2. «Rozhdeniye baleriny»: v Odesskoj opere publiku vospityvayut s maloletstva ["The birth of a ballerina": at the Odessa Opera the audience is brought up from childhood]. URL: http://timer-odessa.net/news/rozhdenie_balerini_v_odesskoj_opere_publicu_vospityvayut_s_maloletstva_966.html (accessed: 29.11.2019).
3. Entelis, L.A. (ed) (1966). 100 baletnykh libretto [100 ballet libretto]. Moscow, 338 p.
4. Belokurova, S.M. (2016). Tema baleta v iskusstve sovremennoy mongol'skoy khudozhnitsy Z. Uyangi [The theme of ballet in the art of modern Mongolian artist Z. Uyangi]. *Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta kul'tury i iskusstv*. Vol. 36. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tema-baleta-v-iskusstve-sovremennoy-mongolskoy-hudozhnitsy-z-uyangi> (accessed: 29.11.2019).
5. Venera v puantakh: obraz baleriny v iskusstve [Venus in pointe shoes: the image of a ballerina in art]. URL: <https://ballettristic.com/venera-v-puantah-kak-obraz-baleriny-zal/> (accessed: 29.11.2019).
6. Vil'chinskaya-Butenko, M.E. (2016). Urbanisticheskoye iskusstvo v otechestvennykh issledovaniyakh [Urban art in domestic studies]. *Izvestiya vysshikh uchebnykh zavedeniy. Tekhnologiya legkoy promyshlennosti*, no. 3, pp. 88–92.
7. Vil'chinskaya-Butenko, M.E. (2018). Tema baleta v urbanisticheskoy iskusstve [Theme of ballet in urban art]. *Vestnik Akademii Russkogo baleta im. A.Ya. Vaganovoy*, no. 6, pp. 52–73.
8. Do «Bol'shogo»: 10 luchshikh fil'mov o baletе [Before the "Bol'shoy": 10 best films about ballet]. URL: <https://style.rbc.ru/impressions/591583be9a7947201a821405> (accessed: 29.11.2019).
9. Zaxarova, V.A. (2017). Zhinochi obrazy v baleti yak forma xudozhnogo myslennya [Female images in ballet as a form of artistic thinking]. *Visnyk Nacionalnoyi akademiyi kerivnyx kadrov kul'tury i mystecztv*. Vol. 1, pp. 170–174.
10. Koshkarova, A.A., & Balakhnina, L.V. (2018). Obraz tantsa v iskusstve evropeyskikh i russkikh khudozhnikov [The image of dance in the art of European and Russian artists]. *Studencheskiy forum: elektron. nauchn. zhurn.* (electronic journal) vol. 9(30). URL: <https://nauchforum.ru/journal/stud/30/35508> (accessed: 29.11.2019).
11. Merlyanova, O.A. (2014). Zhinochi poetychni obrazy Shevchenka na baletnij sceni. *Naukovyy oglyad*. vol. 6, no. 5. URL: <http://www.naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/243/394> (accessed: 29.11.2019).
12. Mural [Mural]. URL: <https://termin.in.ua/mural/> (accessed: 29.11.2019).
13. Ne tol'ko Dega – balet v zhivopisi [Not only Degas – ballet in painting]. URL: <https://ballettristic.com/ne-tolko-dega-balet-v-zhivopisi/> (accessed: 29.11.2019).
14. Petryk, L.O. Xudozhnij obraz yak forma buttya xudozhnogo tvoru / Zbirnyk naukovykh prac z aktualnykh problem ekonomichnykh nauk [Artistic image as a form of being a work of art], pp. 37–38.
15. Portnova, T.V. (2018). E. Dega – letopisets frantsuzskogo baleta: k voprosam issledovaniya tvorchestva khudozhnika [E. Degas – chronicler of the French ballet: on the study of the artist's work]. *Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta kul'tury i iskusstv*, vol. 45, no. 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/e-dega-letopisets-frantsuzskogo-baleta-k-voprosam-issledovaniya-tvorchestva-hudozhnika> (accessed: 29.11.2019).
16. Russkoye kino o baletе [Russian cinema about ballet]. URL: <https://www.lapersonne.com/post/ballet-cinema/> (accessed: 29.11.2019).
17. Sapogova, E.E. (2016). Baletnyye obrazy v tvorchestve peterburgskogo khudozhnika V.I. Bratanyuka [Ballet images in the work of St. Petersburg artist V.I. Bratanyuka]. *Vestnik Akademii Russkogo baleta im. A.Ya. Vaganovoy*. Vol. 6, pp. 32–38.
18. Slovnyk ukraïnskoyi movy v 11 tomakh (1973). [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. Tom 4. 531 p.
19. Smagina, S.A. (2019). Rezentatsiya obraza baleriny v otechestvennom iskusstve perioda perestroyki (na primere fil'mov «Fuete» i «Mif») [Representation of the image of a ballerina in Russian art during the perestroika period (on the example of the films "Fuete" and "Myth")]. *Vestnik Akademii Russkogo baleta im. A.Ya. Vaganovoy*, vol. 2, no. 61, pp. 128–140.
20. Plaxotnyuk, O.A. (2017). Syntez mystecztva dzhaz-tancyu i zhivopysu: sporidnenist, vzayemovplyv [Synthesis of jazz dance and painting art: affinity, mutual influence]. *Visnyk Lvivskoyi nacionalnoyi akademiyi mystecztv*. Vol. 32, pp. 115–120.
21. Plaxotnyuk, O.A. (2015). Kulturno-mysteczkyy vplyv dzhaz-tancyu na formuvannya modnykh tendenciy XX stolittya [Cultural and artistic influence of jazz dance on the formation of fashion trends of the twentieth century]. *Visnyk Lvivskoyi nacionalnoyi akademiyi mystecztv*, vol. 27, pp. 252–261.
22. Plaxotnyuk, O.A. (2016). Dzhaz-tanecz yak fenomen xudozhnoyi kul'tury [Jazz dance as a phenomenon of artistic culture]. (PhD Thesis). Lviv: LNU im. Ivana Franka.